

Полозенко Д. В.,

доктор економічних наук, професор,
заслужений економіст України,
завідувач відділення державної політики
у сфері видатків бюджету
Науково-дослідного фінансового інституту
при Міністерстві фінансів України

Коваленко С. О.,

аспірантка Науково-дослідного фінансового інституту
при Міністерстві фінансів України

ОПЕРАЦІЇ З ДОРОГОЦІННИМИ МЕТАЛАМИ ТА ЇХ РОЛЬ У ФОРМУВАННІ БЮДЖЕТУ

Аналітичні матеріали свідчать, що за роки радянської влади операції з дорогоцінними металами не були прибутковими, особливо в перші роки існування СРСР, коли проводилася кампанія з вилучення церковних цінностей під виглядом допомоги жертвам великого голодомору в другій половині 1921 р. Однак вилучені дорогоцінні метали потрапляли не до державної скарбниці, а в руки дилетантів, які реалізовували золото за низькими цінами. Значна частина золота, срібла вивозилася за кордон через кур'єрів, яких, до речі, пропускали на митниці без огляду.

Політика радянської влади, особливо в ті часи, полягала не у забезпеченні нормальних умов життя знедолених верств населення, а у руйнуванні релігійних культурних цінностей. Досить зазначити, що надходження від вилучення церковних цінностей у 1921 р. становили 10 млн золотих рублів. До того ж, товарні операції із золотом у ті роки для Росії були збитковими. У 1922 р. лише накладні видатки в операціях з продажу золота (перевозка, страхівка тощо) становили 3 млн золотих рублів, а втрати — 5,5 млн золотих рублів.

Дорогоцінні метали здавна були гарантією стабільності та розвитку економіки. Золоті резерви — це частина національного багатства країни, яка знаходиться у максимально ліквідній формі і може бути у будь-який момент використана для регулювання платіжного дисбалансу та здійснення міжнародних розрахунків. Такі резерви для будь-якої країни, особливо для країн з перехідною економікою, до яких входить й Україна, мають життєво важливе значення. Золоті резерви використовуються державою і в екстремальних умовах — неврожаю, повені, пожеж тощо. З цього приводу Дж. М. Кейнс зауважував: “Коли у вигляді грошей використовується, наприклад, золото, яке само по собі незалежно від споживання його як грошей може бути застосовано і для іншої мети, то становище дещо змінюється, якщо навіть теорія залишається незмінною”^{*}.

У цьому контексті зазначимо, що золото упродовж років використовувалося у грошовій системі, коли роль загального еквівалента відігравав один метал. Світова валютна система сформувалася наприкінці XIX — початку

^{*} Див.: Кейнс Дж. М. Избранные произведения. — М.: Экономика, 1993. — С. 126.

XX ст., тоді ж платіжний оборот здійснювався здебільшого із застосуванням золота. Нова економічна ситуація, а саме перехід до монополістичної стадії розвитку обумовив зміну золотомонетарного стандарту на золотодевізний. Однак світова економічна криза 1929–1933 рр. призвела до краху золотодевізного стандарту, у зв'язку з чим припинила існування і світова валютна система. За рішенням Бреттон-Вудської конференції, яка відбулася у липні 1944 р. в США, було засновано систему золотовалютного стандарту, яка з часом трансформувалася у золотодоларовий стандарт. Вона позитивно вплинула на розвиток міжнародних економічних зв'язків, однак виявила розбіжності, пов'язані з обміном паперового долара на золото. Крім того, в розвинутих країнах значно зріс короткостроковий зовнішній борг. Так, 1970 р. у США він перевищив золотий запас у шість разів. Розпочалася масова скупка золота і відмова від доларів. Після цього Бреттон-Вудська конференція призупинила своє існування. Економічна криза 1929–1933 рр. прискорила крах золотодевізного стандарту.

Після розпаду СРСР у Державному сховищі Російської Федерації залишилося 294 т золота, тоді як у Центральному банку Росії після падіння династії Романових його було 6300 т.

Україна як суверенна і демократична держава зацікавлена у запасах дорогоцінних металів. У Законі “Про державне регулювання видобутку, виробництва і використання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та контроль за операціями з ними”, прийнятому Верховною Радою у 2000 р., визначено правові основи і принципи державного регулювання видобутку, виробництва, використання, зберігання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та контролю за операціями з ними. У законі визначено, що афіновані дорогоцінні метали закуповуються на внутрішньому і зовнішньому ринках для Державного фонду дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння України за рахунок коштів державного бюджету і для Державної скарбниці – за рахунок коштів Національного банку України. Зазначені метали як у стандартному вигляді, так і видобуті з надр, скуплені у населення пропонуються Міністерству фінансів України для поповнення Державного фонду дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння, а також НБУ – для поповнення золотого запасу. Крім того, вони пропонуються і суб'єктам господарської діяльності. Державний фонд дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння призначений для забезпечення виробничих, фінансових, наукових, соціально-культурних та інвестиційних потреб країни. Золотий запас зберігається і є державною власністю. Управління золотим запасом здійснює НБУ, який організовує діяльність Державної скарбниці України. Купівля-продаж цінностей з Державного фонду дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння здійснюється за рішенням Міністерства фінансів України, виходячи з необхідності забезпечення поточних та перспективних потреб України.

Так, у приміщенні Української міжбанківської валютної біржі 15 серпня 2006 р. відбувся перший відкритий аукціон коштовностей, який провело Міністерство фінансів України разом із Державним сховищем дорогоцінних металів. Стартова ціна проданих виробів становила 290 тис. грн. Передба-

чалося, що на перший аукціон буде виставлено 43 лота за загальною стартовою ціною 7 млн грн. Однак заявок надійшло лише на вісім лотів. На торги не потрапив найбільший лот – необроблені алмази вагою 8,5 тис. карат (один метричний карат дорівнює 0,2 г) за стартовою ціною 3,3 млн грн. На аукціоні було продано дорогоцінних металів на суму 414 тис. грн, стартова ціна збільшилася у 1,4 раза. Результати торгів наведені у табл. 1.

Таблиця 1

Результати першого аукціону з продажу виробів із дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння

№ з/п	Номер проданого лота	Стартова ціна лота, тис. грн	Ціна продажу лота, тис. грн	Реєстраційний номер учасника, що придбав лот
2	19	2,5	3,6	8
3	20	7,1	10	9
4	21	4,1	15,2	9
5	22	70	150	9
6	23	80	94	3
7	26	45	45	8
8	28	10	15,2	9
9	34	70	81	1

Джерело: за даними Міністерства фінансів України.

Менеджери вважають, що перший відкритий аукціон в цілому був успішним, проте виявив окремі негативні сторони, зокрема, стало зрозумілим, що надання брокерських послуг для пересічних громадян, а також вимога до юридичних осіб щодо наявності ліцензії на операції з дорогоцінними металами, не є обов'язковими.

Останнім часом питома вага доходів від операцій з капіталом поступово зростає, про що свідчить табл. 2.

Отже, лише за три останні роки доходи від операцій з капіталом зросли у 2,3 раза. В умовах подальшого розвитку ринкових відносин, особливо розширення ринку землі, надходження коштів до державного бюджету зростатимуть, а тому виникає необхідність у розробці нормативно-правового законодавства, а також механізму контролю за цим процесом.

Контроль за операціями з дорогоцінними металами в Україні здійснює Рахункова палата, Національний банк, Міністерство фінансів та інші органи виконавчої влади у межах повноважень, визначених законодавством України. Державний контроль за операціями з дорогоцінними металами здійснюється з метою забезпечення:

- дотримання законодавства, що регулює питання видобутку, виробництва, використання і реалізації дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та здійснення операцій з ними;
- раціонального використання природних ресурсів дорогоцінних металів і каміння та стабільного забезпечення ними потреб національної економіки;

Динаміка доходів від операцій з капіталом

Показник	2002		2003		2004	
	Доходи, млн грн	Питома вага у зведеному бюджеті, %	Доходи, млн грн	Питома вага у зведеному бюджеті, %	Доходи, млн грн	Питома вага у зведеному бюджеті, %
Доходи від операцій з капіталом,	1101,2	1,8	1788,2	2,4	2534,0	2,8
у тому числі:						
надходження від продажу основного капіталу	537,2	0,9	760,2	1,0	1123,6	1,2
надходження від реалізації державних запасів товарів	413,1	0,7	679,7	0,9	726,0	0,8
надходження від продажу землі і нематеріальних активів	150,8	0,2	348,2	0,5	684,4	0,7

Джерело: за даними Міністерства фінансів України.

– використання економічно обумовлених і матеріально обґрунтованих організаційно-технологічних схем вилучення та виробництва дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння;

– зберігання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння в установленому законодавством порядку.

Отже, золото – перший із металів, який пізнало людство, і якої б форми воно не було – дорогих прикрас чи карбованих монет, суспільство завжди намагатиметься використовувати його як загальний еквівалент та гарант стабільності країни.

Література

1. Закон України “Про державне регулювання видобутку, виробництва і використання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та контроль за операціями з ними” від 18.11.1997 № 637/97-ВР із змінами і доповненнями. – <http://zakon.rada.gov.ua>.
2. Урядовий кур’єр. – 2006. – 17 серп.
3. Миклашевский А. Деньги: опыт изучения основных положений экономической теории классической школы в связи с историей денежного вопроса. – М.: Универ. тип., 1895. – С. 729.
4. Обухов И. П. Движение золотого запаса России в 1921–1933 гг. // Финансы. – 2002. – № 6. – С. 68–70.
5. Борисов А. Золото всегда золото // Деловые люди. – 2002. – № 135.
6. Аникин А. В. Золото: международный экономический аспект. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Междунар. отн-ния, 1988.
7. Экономические известия. – 2006. – 16 авг.
8. Савлук М. І. Гроші та кредит. – К., 2002. – С. 304.